

ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОМИСЛОВОСТІ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Розкрито особливості формування економічної ефективності промислового виробництва міст Тернопільської області, на основі показників продуктивності праці, рентабельності, фондоемності та фондovіддачі.

Ключові слова: економічна ефективність промислового виробництва, фондоемність, фондovіддача, продуктивність праці, рентабельність.

Раскрыты особенности формирования экономической эффективности промышленного производства городов Тернопольской области, на основании показателей производительности труда, рентабельности, фондоемкости и фондоотдачи.

Ключевые слова: экономическая эффективность промышленного производства, фондоотдача, фондовооруженность, производительность труда, рентабельность.

The peculiarities of development of economic efficiency of industrial production in Ternopil region are disclosed. The distribution of induces of labor productivity, profitability, , yield of capital investments, capital investment counting on labor forces in all Ternopil`s cities are investigated.

Keywords: economic efficiency, profitability, labor productivity, yield of capital investments, capital investment counting on labor forces.

Вступ. На сьогоднішній день для всіх промислових підприємств дуже важливим є забезпечення максимальної економічної ефективності виробництва. В ринкових умовах її можна оцінити на основі таких показників: продуктивність праці, рентабельність, фондоозброєність та фондівіддача, тощо.

Важливим є дослідження економічної ефективності на регіональному рівні, яким на сьогодні є рівень адміністративної області, тому в нашому дослідженні ми розглянемо економічну ефективність обробної та добувної промисловості на прикладі Тернопільської області.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оцінці формування економічної ефективності промислового виробництва належать праці як вітчизняних так і зарубіжних вчених. Зокрема це роботи С.І. Іщука, О.В. Гладкого, Г.П. Підгрушного, В.І. Захарченка, О.В. Грицай, М. Фуджіти, М. Портера, Г. Кларка та інші.

Формулювання цілей статті. Об'єктом дослідження є Тернопільська область. Предметом дослідження - економічна ефективність добувної та обробної промисловості Тернопільської області.

Метою написання статті є визначення територіальних розбіжностей в формуванні економічній ефективності промислового виробництва, а завданнями є дослідження рівня продуктивності праці, рентабельності, фондоозброєності та фондівіддачі промислового виробництва в межах кожного міста Тернопільської області.

Виклад основного матеріалу. Для детального аналізу економічної ефективності функціонування промисловості Тернопільської області, слід перш за все розкрити основні особливості формування індустріального виробництва на даній території.

Головними галузями спеціалізації Тернопільської області є харчова промисловість (молочна, цукрова, спиртова та ін.), машинобудування, легка та промисловість будівельних матеріалів.

На території області знаходиться близько 260 промислових підприємств. Найбільшими серед них є: "ФОМЛАЙН-Захід"(м.Хоростків) - виробництво пластичного пінополіуретану; цукрові заводи в містах Чортків, Хоростків та Кременець; ВАТ "Ватра"(м.Тернопіль) - виробництва світлотехнічного обладнання, ВАТ Тернопільський радіозавод "Оріон" – спеціалізується на виробництві засобів радіозв'язку; Тернопільський молокозавод, Бучацький та Борщівський сирзаводи, ЗАТ «Молоко», ПП «Альма-Віта», ВАТ «Галичина» - спеціалізуються на виробництві молочної продукції; ВАТ "Текстерно"(м. Тернопіль) - виробництво бавовняних виробів; ПП фабрика "Нова" (м.Тернопіль) - виробництво меблів ТОВ «Скала»(м. Борщів); ВАТ «Тернопільський кар'єр» - добувна промисловість (галька, щебінь, пісок) та інші.

Обсяг експорту промислової продукції з області є незначним. Найбільше іде на експорт продукція машинобудування, молочної та спиртової промисловості, меншою мірою хімічної та легкої промисловості.

За 2010р. обсяг реалізованої промислової продукції збільшився порівняно з 2009р. на 2,5%. і складає 5479,9 млн. грн (0,5% від загальноукраїнського показника). В промисловості області зайнято 35,7 тис. осіб. [4]

Останнім часом, найбільшого розвитку в області набула переробна промисловість, підприємствами якої реалізовано продукції на 3799,9 млн.грн., що становить 72,7% до загального обсягу реалізованої промислової продукції по області (провідними галузями є харчова, легка, машинобудування, деревообробна та виробництво будівельних матеріалів, підприємствами по виробництву та розподіленню електроенергії, газу та води – на 1315,3 млн.грн. (25,2%), підприємствами добувної промисловості – на 112,1 млн.грн. (2,1%). (пром 2005-2010) [4]

Аналогічна ситуація спостерігається і щодо структури зайнятих: в переробній промисловості 77%, в добувній - близько 3%, у виробництві та розподіленні електроенергії газу та води - 20% зайнятих. [4]

Згідно з попередніми дослідженнями (О. Гладкий, Г. Підгрушний, С. Іщук,), економічну ефективність промислового виробництва в ринкових умовах доцільно найбільш повно можна охарактеризувати за допомогою показників продуктивності праці, фондоозброєності, фондівіддачі та рентабельності промислового виробництва.

Для розрахунків цих показників було проаналізовано такі статистичні дані у розрізі міських населених пунктів Тернопільської області (18 міських поселень - для обробної промисловості, 4 - для добувної промисловості): обсяги реалізованої продукції промислових підприємств, чисельність штатних працівників, вартість основних засобів, чистий дохід від реалізованої продукції, собівартість реалізованої продукції та інші. [1]

Для оцінки трудових ресурсів розвитку промисловості Тернопільської області, можна використати показник **рівня продуктивності праці**, в основі якого лежить співвідношення обсягів виробленої (реалізованої) продукції та затрат робочої сили. Вимірюється вона кількістю продукції чи послуг, вироблених працівником за одиницю часу.

$$LP=V/L,$$

де LP - продуктивність праці; V - обсяги реалізованої продукції; L - чисельність промислово-виробничого персоналу (штат працівників).

Показник продуктивності праці свідчить про ефективність використання робочої сили на підприємстві, зниження працеемності та розвитку уніфікації, автоматизації, роботизації, інформатизації тощо. [1]

В обробній промисловості Тернопільської області спостерігаються доволі високі показники продуктивності праці. Найвище значення спостерігається в містах Скалат (194,78 тис. грн./ чол.), Борщів та Хоростків, найнижчі - в м. Почаїв (9,90 тис. грн./ чол.) та м. Копичинці. За показником продуктивності

праці доцільно зробити групування міст Тернопільської області: **1 група.** Відстаюча продуктивність праці - Почаїв, Копичинці ; **2 група.** Низька продуктивність праці - Бережани, Зборів, Кременець, Підгайці; **3 група.** Середня продуктивність праці - Теремовля, Шумськ, Тернопіль, Монастириська, Бучач; **4 група.** Достатня продуктивність праці - Чортків, Ланівці, Збараж, Заліщики; **5 група** - Висока продуктивність праці - Хоростків, Борщів, Скалат. (рис. 1) Такі значні відміни в продуктивності праці зумовлені рівнем застосування інновацій на виробництві, організацією процесу виробництва, кваліфікацією та освітою персоналу, умовами праці та іншими причинами.

В добувній промисловості спостерігаються доволі низькі показники продуктивності праці, так найвища спостерігається в м. Тернопіль (50,25 тис. грн./ чол.), значно нижчим є показник в м. Кременець (23,2 тис. грн./ чол.), і найнижча продуктивність спостерігається в м. Теремовля (3,5 тис. грн./ чол.).

Для оцінки ефективності використання ринкових ресурсів у промисловому виробництві, можна оцінити **рівень рентабельності**, який визначається як процентне співвідношення чистого прибутку підприємства та суми його видатків. Якщо рентабельність підприємства перевищує 100%, воно працює з прибутком.

$$R=P/S \times 100\%, \text{ де}$$

R - рентабельність промислового виробництва; **P** - чистих дохід від реалізації продукції; **S** - собівартість реалізованої продукції. [1]

Практично у всіх містах Тернопільської області обробна промисловість є рентабельною і перевищує 100%, проте лише в м. Монастириська (89%) і м. Шумськ (99,9%) воно є збитковим. Найвища рентабельність спостерігається в м. Бережани (123%) та в м. Тернопіль (122%).

В добувній промисловості у всіх містах виробництво є рентабельним, найвищий показник спостерігається в м. Теремовля (176%), найнижчий в м. Тернопіль (108%). (рис 1) Це зумовлено тим, що продукція добувної промисловості має значний попит на території області, зокрема для м. Тернополя а також потужністю та якістю будівельної сировини, яка добувається на даній території.

Фондоозброєність або озброєність основними засобами являє собою обсяг основних засобів підприємства у вартісному вираженні, що припадає на 1 робітника. Розраховується діленням середньорічної балансової вартості діючих основних засобів на середньорічну кількість працівників.

$$F_a = F/L, \text{ де}$$

F_a - фондоозброєність праці; F - середньорічна балансова вартість діючих основних засобів; L - середньорічна кількість працівників. [1]

В обробній промисловості Тернопільської області показник фондоозброєності є доволі низьким. Найвище значення спостерігається в м. Збараж (52 тис. грн./ чол.) та м. Копичинці (47 тис. грн./ чол.), найнижче - в м. Бережани (7 тис. грн./ чол.) та м. Шумськ (8 тис. грн./ чол.);

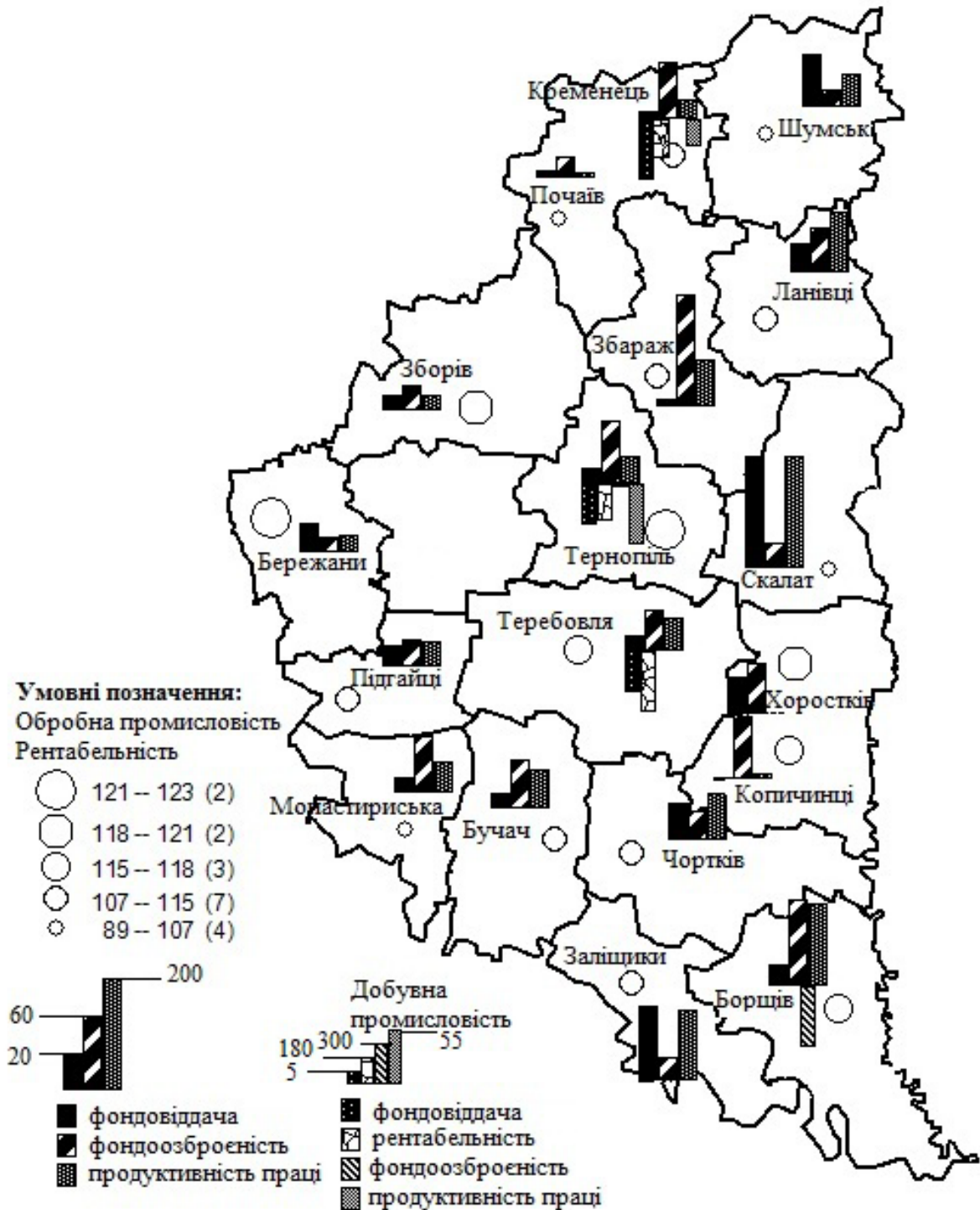

Рис. 1. Економічна ефективність обробної та добувної промисловості Тернопільської області

В добувній промисловості найвища фондоозброєність спостерігається в м. Тернопіль (20,7 тис. грн./чол.), значно нижчі показники спостерігаються в інших містах, зокрема в м. Терешчев - 1,59 тис. грн./чол. (рис 1). Такі значні розбіжності в даних показниках зумовлені тим, що частка застарілих засобів виробництва в основних фондах промислових підприємств є різною, а також пов'язано із впровадженням ринкових засад.

Фондовіддача або віддача основних засобів виражає виробничі відносини, щодо економічної ефективності використання засобів виробництва. Якісний аспект цих відносин відображає критерій економічної ефективності - отримання максимального ефекту за наявних або менших ресурсів. обраховується як відношення обсягів реалізованої продукції до вартості основних фондів.

$$Fr = V/F, \text{ де}$$

Fr - фондовіддача виробництва; **V** - обсяги реалізованої продукції за певний проміжок часу; **F** - вартість основних засобів виробництва, використовується для отримання продукції за певний проміжок часу. [1]

Вона виражає ефективність використання засобів праці, тобто показує, скільки виробляється готової продукції на одиницю основних виробничих фондів. Фондовіддача зростає лише тоді, коли темпи підвищення продуктивності праці випереджають темпи збільшення її фондоозброєності.

Істотного підвищення фондовіддачі можна досягти завдяки вдосконаленню структури основних виробничих фондів. Підвищення фондовіддачі - найважливіше завдання підприємства.

В обробній промисловості показник фондовіддачі взагалі є високим. Так найвищі значення спостерігаються у м. Скалат (15) та м. Заліщики (11), найнижчий показник у м. Копичинці (0,25) та м. Почаїв (0,9). Дані показники фондовіддачі в досліджуваних містах пов'язані із широким залученням іноземних інвестицій та впровадженням новітніх технологій і методик сучасного менеджменту в окремих промислових центрах, меншою мірою - використанням переваг близькості до великого міста (близькість м.Скалат до м.Тернополя).

В добувній промисловості фондовіддача є доволі низькою. Найвище значення спостерігається в м. Кременець (3,1), найнижче - м. Теревовля (2,4). [1]

Отже, в Тернопільській області спостерігаються значні територіальні відміни в економічній ефективності промислового виробництва. Нами здійснено ранжування всіх міських поселень за показниками продуктивності праці, рентабельності, фондоозброєності та фондовіддачі. Проаналізувавши ці дані, ми бачимо чіткий поділ на групи за сумою рангів по економічній ефективності промислового виробництва:

1 група - міста Хоростків та Борців (сумарні ранги 18) - висока економічна ефективність промислового виробництва. В даних містах найбільший розвиток мають спиртова, цукрова, хімічна промисловість (виробництво пластичного пінополіуретану), молочна (сири тверді жирні, кисломолочна продукція, масло вершкове і т.д.) та плодоовочеконсервна (соки концентровані) галузі промисловості. Найбільшими промисловими підприємствами є ДП "Хоростківський спиртовий завод", ТОВ "ФОМЛАЙН-Захід", ВАТ "Борщівський сирзавод", ТОВ "Дінтер Україна", ТОВ "Борщів-цукор" та інші. Дана спеціалізація має значний вплив на економічну

ефективність, адже в даних містах знаходиться високоефективне хімічне підприємство області та харчової промисловості, в переважну більшість виробництв вкладені іноземні інвестиції, йде оновлення основних засобів виробництва.

2 група - міста Скалат, Збараж, Тернопіль, Чортків, Заліщики, Ланівці, Тербовля, Бучач (сумарні ранги 31-38) - середня економічна ефективність промислового виробництва. В даних містах найбільшого розвитку мають наступні галузі промисловості: машинобудування, молочна, спиртова, цукрова легка та промисловість будівельних матеріалів. Найбільш потужними промисловими підприємствами є: СП «Ватра-Шредер», ВАТ Тернопільський радіозавод "Оріон", ТОВ "Лікєро-горілочний завод "Калганов" (м. Збараж), ДП "Чортківський цукровий завод", підприємство "Біллербек-Україна" (м. Чортків текстильні вироби) та інші. Дана спеціалізація є причиною середніх показників економічної ефективності промислового виробництва, що зумовлено зокрема розвитком машинобудування та інших галузей промисловості.

3 група - міста Бережани, Кременець, Зборів, Копичинці, Шумськ, Підгайці, Монастириська (сумарні ранги 41-47) - низька економічна ефективність промислового виробництва. В даних містах розташовані промислові підприємства молочної, цукрової, спиртової промисловості, виробництво будівельних матеріалів. Найбільшими серед них є ТОВ "Бережанський склозавод", ТДВ "Кременецьке молоко", ВАТ "Кременецький крейдяний завод", ВАТ "Монастириський молочний завод" та інші. Дана спеціалізація негативно впливає на економічну ефективність промислового виробництва, в переважній більшості з них переважають застарілі технології, високий знос основних засобів виробництва, продукція є неконкурентною на ринку.

4 група - місто Почаїв (сумарний ранг 67) - найнижча економічна продуктивність промислового виробництва. В даному місті промисловість є слабозвиненою, великих промислових підприємств не має. (КП "Почаївська фабрика "Пластик").

Висновки. Проаналізувавши вище зазначені дані ми спостерігаємо, що найвища економічна ефективність спостерігається у невеликих містечках Хоростків та Борщів. Це зумовлено тим, що тут розташовані декілька потужних промислових підприємств, які є найбільш економічно ефективні на сьогоднішній день, і в які свого часу мало місце вплив вкладання іноземних інвестицій й впровадження новітніх технологій. Прикладом може бути підприємство ТОВ "ФОМЛАЙН-Захід", яке є найпотужнішим хімічним підприємством в Тернопільській області, яке спеціалізується на виробництві пластичного пінополіуретану. Місто Тернопіль, яке є найбільшим промисловим центром області, має дещо нижчі показники економічної ефективності промислового виробництва. Це зумовлено рядом чинників, головними серед яких є монопольна земельна рента, висока конкурентність середовища, підвищені ціни на користування об'єктами інфраструктури, а також

спричинено тим, що тут знаходиться значна кількість підприємств державної та колективної власності, які в ринкових умовах простоюють, закриваються або істотно знижують випуск продукції через свою нерентабельність, панують застарілі методи управління.[2] Найменша економічна ефективність спостерігається в містах Почаїв, Монастириська, Підгайці, Шумськ та інші.

Список використаних джерел:

1. Гладкий О.В. Методичні підходи до оцінки економічної ефективності розміщення промислового виробництва території / О.В. Гладкий // Вісник КНУ ім. Тараса Шевченка - 2010 - №27 - С.19-23.; 2. Гладкий О.В. Наукові основи суспільно-географічних досліджень промислових агломерацій: Монографія / Гладкий О.В.:(за ред. С.І. Іщука); КНУ ім. Тараса Шевченка. - К.: ВЛГ "Обрії", 2008. - С. 153-164.; 3. Статистичні регіональні щорічники України (м. Київ, м. Севастополь, АР Крим та області України) за 2009 р. [Електронний ресурс]. / Держ. ком. статистики України; ред. О. І. Шестаков. – К.: ДП „Інформаційно-аналітичне агентство”, 2010. 4. Т.М.Гришук (за редакцією): Збірник промисловість Тернопільщини у 2005–2010 роках. - Тернопіль.: Головне управління статистики в Тернопільській області, 2010.